



ANNA CHMIELEWSKA\*

## WYZWANIA PRACY SOCJALNEJ WOBEC KOBIET NADUŻYWAJĄCYCH ALKOHOLU. REFLEKSJE I SPOSTRZEŻENIA NA PODSTAWIE WYBRANYCH WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

### ABSTRAKT

Artykuł dotyczy problemu nadużywania alkoholu i uzależnienia od niego wśród kobiet. Zawarte w nim refleksje i spostrzeżenia są oparte na wynikach badań własnych przeprowadzonych w ramach projektu badawczego pt. „Interdyscyplinarne działania wybranych służb społecznych z kobietami nadużywającymi alkoholu”. W ramach badań przeprowadzono wywiady z pracownikami socjalnymi, którzy w swojej codziennej pracy spotykają się z tą grupą klientek. Ich wypowiedzi pozwalają zrozumieć trudne położenie kobiety uzależnionej, uświadamiają na temat jej problemów oraz ukazują okoliczności będące początkiem trudnej walki z nałogiem. Pracownik socjalny pracuje oczywiście tylko z określoną grupą kobiet zmagających się z problemem nadużywania i uzależnienia od alkoholu. O wielu z nich otoczenie w ogóle nie wie, a one same nie zwracają się o żadną pomoc. Ma to związek z tym, w jaki sposób społeczeństwo postrzega kobiety nadużywające alkoholu.

**SŁOWA KLUCZOWE:** kobieta, alkohol, nadużywanie alkoholu, uzależnienie od alkoholu, praca socjalna, wspieranie, współuzależnienie, przeciwdziałanie

**W** artykule skupię się na problemie nadużywania alkoholu wśród kobiet oraz na pracy socjalnej z tą grupą klientek. Przedstawię tę kwestię w kontekście postrzegania przez społeczeństwo problemu uzależnienia od alkoholu i jego oceny w zależności od tego, czy osobą nadużywającą lub uzależnioną jest kobieta czy mężczyzna. Zagadnienia te mają istotny wpływ

---

\* Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Instytut Pedagogiki, Zakład Profilaktyki Społecznej i Pracy Socjalnej; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5138-4145>

na osoby zmagające się z przedmiotowym problemem, na ich najbliższe otoczenie, ale także na wszystkie podmioty i instytucje zaangażowane w pracę z takimi klientami. Powinny być zatem przedmiotem analizy wśród osób, organizacji i instytucji skoncentrowanych na pracy z człowiekiem i wspieraniu go w trudnych sytuacjach życiowych. Społeczeństwo bowiem w dalszym ciągu przyjmuje postawę negatywną wobec kobiet nadużywających alkoholu, inaczej niż w przypadku mężczyzn, kierując się stereotypami na temat roli kobiety oraz tego, co w jej zachowaniu jest akceptowalne, a co nie.

## ROZWÓJ UZALEŻNIENIA OD ALKOHOLU I JEGO GŁÓWNE OBJAWY

Uzależnienie jest chorobą wymienianą obecnie wśród najczęściej pojawiających się schorzeń, dotyczącą przedstawicieli wszystkich grup społecznych, niezależnie od wieku, poziomu wykształcenia, miejsca zamieszkania czy sytuacji materialnej. Jest to schorzenie cywilizacyjne, mające coraz większy zasięg w społeczeństwie i wpływające jednoznacznie negatywnie na osoby żyjące w otoczeniu alkoholika. Odczuwana obecnie silna presja społeczna związana z osiągnięciem sukcesu, brak poczucia bezpieczeństwa, stabilności finansowej i zawodowej, nietrwałe więzi między ludźmi, zła kondycja współczesnej rodziny, która coraz częściej się rozpada, niezaspokojone potrzeby emocjonalne w rodzinie czy ukierunkowanie na konsumpcjonizm, to tylko niektóre czynniki przyczyniające się do rozwoju uzależnień. Człowiek próbuje na różne sposoby odnaleźć się w takiej rzeczywistości i wyjść niejako naprzeciw oczekiwaniom społecznym. Często, zdeterminowany w tych poszukiwaniach, wybiera rozwiązania niewłaściwe lub „ucieka” od licznym problemom i trudności życiowych. Coraz częściej nadużywa alkoholu i przekracza wszelkie normy. Uzależnia się.

Choroba alkoholowa rozwija się fazowo, jednak granice pomiędzy każdą z faz bywają niezauważalne i łatwo przejść z jednej fazy do kolejnej. Trudniej jest natomiast „zawrócić”, ponieważ cechą uzależnienia jest jego podstępność, która sprawia, że osoba chora nie dostrzega, że w pewnym momencie nie potrafi już żyć bez alkoholu.

Wśród wielu koncepcji rozwoju uzależnień jedną z najczęściej przywoływanych jest koncepcja Jellinka (za: Margasiński, 2010, s. 14–16), zgodnie z którą wyróżnione zostały cztery stadia uzależnienia od alkoholu. Warto zwrócić uwagę na pierwszą i ostatnią fazę, gdyż ukazują one pewien proces

związany z rozwojem uzależnienia. Łatwo jest przejść w kolejne fazy tej choroby, choć często dzieje się to niejako niezauważalnie, a osoba pijąca systematycznie traci kontrolę nad piciem. W pierwszej fazie – przedalkoholicznej, nazywanej też fazą towarzyską, osoba, która sięga po alkohol, pije objawowo, nie przekraczając norm i przyjętych w danym kręgu kulturowym zasad spożywania alkoholu. W przypadku niektórych osób już na tym etapie można jednak zauważyć, że alkohol przynosi im ulgę i pomaga w redukowaniu napięcia. Z czasem zaczynają więc spożywać go częściej, codziennie, choć ukrywają ten fakt przed otoczeniem. W ostatniej fazie – tak zwanej fazie przewlekłej – osoba pijąca wpada w wielodniowe lub wielomiesięczne ciągi picia. Objawy uzależnienia diagnozowane z środowisku rodzinnym i zawodowym uwidaczniają się w jej wyglądzie i funkcjonowaniu w społeczeństwie. I to jest ten moment, kiedy skutki nadużywania alkoholu odczuwa nie tylko osoba pijąca, lecz także jej najbliższe środowisko i kiedy już na pewno nie da się ich ukryć tak, jak to było na początku rozwoju uzależnienia.

Przyczyny rozwoju uzależnienia od alkoholu obejmują czynniki biologiczne, społeczne i psychiczne. Są też uwarunkowane doświadczeniami życiowymi osób uzależnionych. Potwierdzają to wyniki badań opisanych przez Skotnicką (2018, s. 490, 491) przeprowadzonych w grupie 120 osób uzależnionych stanowiących grupę kliniczną i będących pacjentami Oddziału Terapii Uzależnień w szpitalu psychiatrycznym oraz 140 nieuzależnionych stanowiących grupę kontrolną. W grupie klinicznej 22% badanych wymieniło przemoc jako traumatyczne doświadczenie w dzieciństwie. W dalszej kolejności badani pacjenci wskazali poważny wypadek będący zagrożeniem dla zdrowia lub życia (w przypadku 13,6% osób), napaść fizyczną ze strony osoby znajomej (w przypadku 12,3%) oraz utratę bliskiej osoby (także w przypadku 12,3% badanych). W grupie kontrolnej jako doświadczenie traumatyczne wymieniony został wypadek zagrażający zdrowiu lub życiu (w przypadku 21,6% osób badanych), przerażające zdarzenie wywołujące uczucie strachu lub przerażenia (w przypadku 18,9% osób badanych) oraz napaść ze strony osoby znajomej (w przypadku 10,8% osób badanych). Spośród uczestników grupy kontrolnej 10,8% wymieniło także chorobę i utratę bliskiej osoby jako traumatyczne doświadczenie (Skotnicka, 2018, s. 491).

Wśród głównych fizjologicznych objawów uzależnienia można wymienić wyczuwalną woń alkoholu, drżenie rąk, regularne zaniedbania higieniczne, bełkotliwą mowę, występujące urazy i zatrucia, pocenie się, bezsenność, lęki, zaburzenia o charakterze seksualnym, trądzik różowaty, problemy z nadci-

śnieniem, choroby wątroby (Kowalewski, 2016, s. 36–37). Większość z nich jest rozpoznawalna przez otoczenie, które na ich podstawie domyśla się, że dana osoba ma problem związany z nadużywaniem alkoholu. Poza tymi oczywistymi obawami związanymi z wyglądem osoby uzależnionej, można zauważyć charakterystyczny sposób jej funkcjonowania w społeczeństwie. Osoby nadużywające lub uzależnione od alkoholu wykazują niekontrolowane zachowania związane z jego spożywaniem podczas spotkań towarzyskich, zaniedbują swoje obowiązki w pracy, są powolne w działaniu, drażliwe, trudno im się skoncentrować, mają luki pamięciowe. Nadużywanie i uzależnienie od alkoholu właściwie w każdym przypadku skutkuje różnego rodzaju problemami w domu i w środowisku rodzinnym, izolowaniem się i jest przyczyną przemocy w różnych formach (Kowalewski, 2016, s. 36–37).

Charakterystycznym objawem uzależnienia jest też obniżona tolerancja na alkohol, który spożywany jest z ludźmi o niższym poziomie społecznym; ważne jest tylko to, żeby znaleźć do niego dostęp i żeby się napić. W tej fazie u osoby uzależnionej występują psychozy. Wyraźnie widać jej degradację w każdej sferze życia. Niezaprzymanie dalszego picia na tym etapie choroby alkoholowej prowadzi do śmierci.

Wszystkie sygnały świadczące o nadużywaniu lub uzależnieniu od alkoholu pokazują, jak duży jest to problem i jak trudno go rozwiązać. Wszelkie próby związane z leczeniem uzależnienia są tak naprawdę walką o ludzkie życie. W przypadku kobiet jest ona tym bardziej trudna, że w społeczeństwie funkcjonuje wiele stereotypów na ich temat, co z pewnością utrudnia proces zdrowienia.

## KOBIETY ZMAGAJĄCE SIĘ Z PROBLEMEM NADUŻYWANIA ALKOHOLU

Nadużywanie alkoholu przez kobiety i ich uzależnienie od niego to problemy społeczne, które, choć trudno precyzyjnie zobrazować ich skalę, mają obecnie coraz większy zasięg. Z danych WHO wynika, że na świecie na zaburzenia z powodu używania alkoholu cierpi 46 mln kobiet i 237 mln mężczyzn. W Polsce problem ten dotyczy około dwóch i pół miliona Polaków<sup>1)</sup>. Liczba

---

<sup>1)</sup> Dane pochodzą z artykułu pt. *Jak i ile pijemy? WHO bije na alarm* dostępnego pod adresem: <https://stopuzalezniom.pl/fakty-o-alkoholu/statystyki-spozycia-alkoholu/> (dostęp: 6.03.2023).

kobiet uzależnionych od alkoholu w Polsce jest szacowana na około półtora miliona<sup>2)</sup>. Należy jednak podkreślić, że dane te dotyczą wyłącznie tych kobiet, w przypadku których postawiono diagnozę na temat uzależnienia, a nie wszystkich, które zmagają się z tą chorobą.

Statystyki dostępne na ten temat nie odzwierciedlają faktycznej skali problemu, ponieważ w społeczeństwie nadal stanowią one swoiste tabu, a wiele kobiet nim dotkniętych w ogóle lub niechętnie zwraca się po pomoc i czyni to przeważnie w sytuacji, kiedy nie widzi już innego wyjścia, przy okazji innych trudności spowodowanych szkodliwym wpływem alkoholu. Wiele z nich w ogóle nie szuka pomocy, a kwestię problemów z alkoholem zgłaszają ich bliscy lub inne osoby z ich otoczenia.

Kobiety nadużywające alkoholu mają obawy związane z konsekwencjami swojego picia. Wynikają one w dużej mierze ze sposobu, w jaki społeczeństwo je postrzega. Choć szkody powodowane nadużywaniem alkoholu są dotkliwe zarówno dla osób pijących, niezależnie od płci, jak i dla ich otoczenia, ciągle jednak dominuje przeświadczenie, że mężczyzna, przynajmniej do pewnego momentu, ma większe przyzwolenie na sięganie po alkohol niż kobieta. Społeczeństwo w dalszym ciągu kieruje się funkcjonującym stereotypem, czyli „funkcjonującym w świadomości społecznej skrótowym, uproszczonym i zabarwionym wartościująco obrazem rzeczywistości [...]” (*Mały Słownik Języka Polskiego*, 1999, s. 882), w myśl którego picie alkoholu przez mężczyzn jest w większym stopniu akceptowane aniżeli w przypadku pijących kobiet.

Spożywanie alkoholu, choć jest elementem naszej kultury, a w życiu społecznym było obecne niemalże od zawsze, jest akceptowalne tylko w pewnych okolicznościach i do pewnego momentu. Mężczyźni wolno pić więcej, częściej i w sposób transparentny. Wiele ważnych „spraw” rozstrzyga się przy alkoholu. Alkohol towarzyszy w podejmowaniu różnych decyzji, „załatwianiu” interesów, rozwiązywaniu sporów. I jest to oczywiście akceptowalne, ale w przypadku mężczyzn. Kobieta, która nadużywa alkoholu, jest z reguły oceniana od razu negatywnie. Pijąc, nie wywiązuje się właściwie z przypisanych jej ról społecznych: partnerki, córki, ale przede wszystkim matki. Negatywnej ocenie podlega także kobieta

---

<sup>2)</sup> Dane pochodzące z artykułu pt. *Uzależnienie od alkoholu kobiet. Statystyki na świecie* dostępnego na stronie: <https://leczeniealkoholizmu.com/czytelnia/kobieta-uzalezniiona-alkoholu-statystyki-powody-picia/> (dostęp: 6.03.2023).

znajdująca się pod wpływem alkoholu w przestrzeni publicznej; społeczeństwo taką kobietę odrzuca. Fakt ten powoduje, że większość kobiet ukrywa problem, nie chce o nim mówić, nie prosi o pomoc, co jednak nie oznacza, że rezygnuje z picia.

Działania wspierające kobiety nadużywające alkoholu wymagają więc wnikliwej analizy ich położenia życiowego oraz właściwej diagnozy, mimo braku jednoznacznej informacji na ten temat.

## POCZUCIE STRATY I WSPARCIE ŚRODOWISKA RODZINNEGO JAKO CZYNNIKI MOTYWUJĄCE DO ZAPRZESTANIA NADUŻYWANIA ALKOHOLU

Podstępność choroby alkoholowej polega m.in. na tym, że mimo negatywnych skutków picia, większość osób uzależnionych nie szuka pomocy, zupełnie inaczej niż w przypadku innych dolegliwości, na które cierpią ludzie. Osoba uzależniona nie dostrzega lub nie chce zobaczyć własnego problemu, stosując charakterystyczne w przypadku każdego uzależnienia mechanizmy ułatwiające jej zarazem dalsze sięganie po alkohol.

Wśród typowych mechanizmów psychologicznych charakteryzujących funkcjonowanie osoby uzależnionej można wymienić następujące:

- mechanizm nałogowego regulowania emocji;
- mechanizm dezintegracji Ja;
- mechanizm iluzji i zaprzeczenia (Margasiński, 2010, s. 25).

W przypadku kobiet mechanizmowi zaprzeczania towarzyszy jednocześnie strach przed stygmatyzacją i napiętnowaniem, tym bardziej, że w wielu społeczeństwach „wartość kobiety rozpatrywana jest przez pryzmat sprawnego pełnienia ról matki i żony oraz łączenia ich z innymi, np. zawodowymi lub edukacyjnymi” (Zaworska-Nikoniuk, 2020, s. 52).

Osoby uzależnione doświadczają pewnego dysonansu poznawczego, ponieważ „z jednej strony docierają do nich informacje o szkodach wynikających z picia, z drugiej strony jest w nich pamięć pozytywnych emocjonalnych efektów picia” (Mellibruda, 2010, s. 26). Z jednej strony czują się silne, co jest spowodowane działaniem alkoholu, z drugiej strony w momentach abstynencji mają poczucie zupełnego braku siły i bezsilności.

Stosowane przez nie mechanizmy psychologiczne mają na celu dalsze trwanie w nałogu, wbrew otrzymywanym zewsząd sygnałom na temat szkód przez niego powodowanych.

Pojawiająca się chęć zmiany i zaprzestania picia jest przeważnie wypadkową różnych czynników, z których do najważniejszych należą strach przed utratą zdrowia i sprawnością fizyczną oraz lęk przed śmiercią. Ważnym aspektem w tym procesie przemiany jest oczywiście środowisko. Współpraca ze środowiskiem rodzinnym osoby uzależnionej jest o tyle trudna, że rozwija się w nim współuzależnienie definiowane jako „choroba (lub stan chorobopodobny), powstająca, kiedy człowiek ma na co dzień do czynienia z bardzo silnie objawiającym się zjawiskiem, z którym nie umie sobie poradzić. Nie będąc w stanie zintegrować go ze swoją osobowością, dostosowuje się do niego” (Kowalewski, 2016, s. 202). Osoby współuzależnione cechują m.in. przymus kontrolowania alkoholika, poczucie wstydu, postrzeganie życia jako źródła wyłącznie nieszczęść i oczywiście różnego rodzaju dolegliwości fizyczne będące wynikiem życia w ciągłym stresie i długotrwałego tłumienia emocji (Kowalewski, 2016, s. 204).

Warto zauważyć, że, jak podkreśla Ackerman (2020, s. 252), „wydaje się, że wiele cech współuzależnienia dotyczy kobiet [...]”, a „formy współuzależnienia u dorosłych córek mogą wywodzić się z nadmiernego utożsamiania się z innymi ludźmi.

Osoby współuzależnione próbują przystosować się do warunków, w których żyją, co w efekcie powoduje, że nie dostrzegają własnych potrzeb, zaniedbują siebie i nie są otwarte na pomoc, a raczej na ochronę rodziny i osoby uzależnionej.

Mimo tych występujących trudności, pomoc rodzinie z problemem alkoholowym nie jest możliwa bez działań podejmowanych zarówno w stosunku do osoby uzależnionej, jak i osób z jej najbliższego otoczenia, ponieważ każdy z członków tej rodziny potrzebuje wsparcia.

## WYZWANIA PRACY SOCJALNEJ W PRACY Z KOBIECMI NADUŻYWAJĄCYMI ALKOHOLU

Praca socjalna, zgodnie z ustawą o pomocy społecznej, jest świadczona „na rzecz poprawy funkcjonowania osób i ich rodzin w ich środowisku społecznym”<sup>3)</sup>. Jej celem jest rozwinięcie bądź wzmocnienie aktywności danej osoby lub rodziny oraz „zapewnienie współpracy i koordynacji działań

---

<sup>3)</sup> Stanowi o tym artykuł 45.1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2021, poz. 2268).

instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności<sup>4)</sup>. Osoby i rodziny, na rzecz których jest podejmowana praca socjalna w ramach systemu pomocy społecznej w Polsce nie muszą spełniać kryterium dochodowego.

Wszelkie cele pracy socjalnej podejmowanej przez pracowników socjalnych powinny być ukierunkowane na realizowane wartości zgodnie z zasadami określonymi przez Międzynarodową Federację Pracowników Socjalnych, między innymi zasadą prawa człowieka i godności ludzkiej oraz zasadą prawa do samostanowienia osoby i rodziny (za: Boryczko, Dunajska, Marek, 2020, s. 18–19).

W dobie ciągłych przemian społecznych idea pracy socjalnej się zmienia; pojawiają się nowe wyzwania, wobec których staje praca socjalna i które wpływają na sposób pracy z klientem. Jednym z nich jest uzależnienie od alkoholu. Współcześnie pracownicy socjalni mierzą się jednak różnymi barierami związanymi między innymi ze stygmatyzacją osób uzależnionych, czy, jak zauważają Jędrzejko i Dudziak (2014, s. 333), brakiem specjalistów terapii oraz z „nierównomiernie rozłożoną bazą leczenia osób uzależnionych”.

Praca socjalna z osobami uzależnionymi od alkoholu powinna zatem uwzględniać kontekst społeczny związany z funkcjonowaniem człowieka we współczesnym świecie. Z uwagi na wielopłaszczyznowe zmiany zachodzące w funkcjonowaniu osoby uzależnionej na różnych płaszczyznach życia i występującym często wykluczeniem społecznym będącym konsekwencją uzależnienia od alkoholu, jednym z zadań pracownika socjalnego jest wdrożenie programu readaptacyjnego, co umożliwiłoby osobie uzależnionej szeroko rozumiany powrót do społeczeństwa, do „normalnego życia”, mogący dokonywać się nawet latami (Uliasz, Białożył, 2014, s. 81).

Analizując narzędzia, którymi posługuje się pracownik socjalny w pracy z kobietami nadużywającymi lub uzależnionymi od alkoholu, należy na wstępie zaznaczyć, że w swojej pracy spotyka on najczęściej kobiety znajdujące się w trudnym położeniu życiowym określanym przez pryzmat sytuacji materialnej. Kobiety, które nawiązują kontakt z pracownikiem socjalnym, czynią to przeważnie z powodu innych problemów, często związanych z trudnościami finansowymi, życiem w niedostatku, na poziomie minimum lub nawet poniżej tego minimum, brakiem zatrudnienia, bar-

---

<sup>4)</sup> Artykuł 45.1 punkt 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2021, poz. 2268).



dzo trudną sytuacją mieszkaniową, kryzysem bezdomności, problemem przemocy domowej i innymi o podobnym charakterze. Co więcej, można, moim zdaniem, zaryzykować twierdzenie, że o sytuacji większości z nich, przynajmniej do pewnego momentu nikt nie wie. Kobiety piją w ukryciu, nie proszą o pomoc, a te, które korzystają ze wsparcia pracownika socjalnego, czynią to, pierwotnie, z innego powodu.

W pracy z kobietami nadużywającymi alkoholu pracownik socjalny powinien koncentrować się przede wszystkim na szeroko rozumianej pracy socjalnej, co wynika bezpośrednio z ustawy o pomocy społecznej<sup>5)</sup>.

Realizując swoje zadania, powinien m.in. kierować się zasadami etyki zawodowej oraz dobrem osób i rodzin, wobec których podejmuje określone czynności<sup>6)</sup>, co w przypadku osób uzależnionych odnosi się zarówno do nich, jak i do ich najbliższego otoczenia, z którym pracownik socjalny także ma kontakt.

## PRACOWNICY SOCJALNI W RELACJI Z KOBIECAMI NADUŻYWAJĄCYMI ALKOHOLU. ANALIZA WYBRANYCH WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

Wywiady z pracownikami socjalnymi stanowiły część projektu „Interdyscyplinarne działania wybranych służb społecznych w pracy z kobietami nadużywającymi alkoholu” przeprowadzonego w 2020 r.<sup>7)</sup> Badania, mające charakter pilotażowy, zostały przeprowadzone na terenie aglomeracji warszawskiej wśród pracowników socjalnych, kuratorów sądowych i członków gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. Przebiegały dwuetapowo.

W pierwszym etapie wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach którego przeprowadzono wywiad pogłębiony, skierowany do 15 rozmówców, wśród których znalazło się:

---

<sup>5)</sup> Zadania pracownika socjalnego precyzuje artykuł 119 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2021, poz. 2268).

<sup>6)</sup> Art. 119.2. ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2021, poz. 2268).

<sup>7)</sup> Badania przeprowadzone wspólnie przez doktor Annę Chmielewską i doktor Małgorzatę Czarkowską zostały sfinansowane przez Akademię Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie z subwencji przyznanej przez Ministerstwo Edukacji i Nauki.

- 5 członków gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych pracujących w zasięgu aglomeracji warszawskiej<sup>8)</sup>;
- 5 kuratorów zawodowych pracujących na terenie okręgów warszawskiego i warszawsko-praskiego<sup>9)</sup>;
- 5 pracowników socjalnych pracujących w wybranych ośrodkach pomocy społecznej w zasięgu aglomeracji warszawskiej<sup>10)</sup>.

Metodą badawczą wykorzystaną w drugim etapie badań był sondaż diagnostyczny w formie ankiety skierowanej do 50 pracowników socjalnych, którzy wypełnili opracowany specjalnie na potrzeby projektu kwestionariusz ankiety.

Celem prowadzonych badań było poznanie opinii przedstawicieli wybranych służb społecznych na temat tej grupy klientek, współpracy z nimi, skuteczności tej współpracy i podejmowanych działań, pojawiających się potencjalnych trudności oraz określenie przyczyn nadużywania przez nie alkoholu.

Celem badań było ukazanie stanu faktycznego na temat przedmiotowego zagadnienia, ale też pokazanie co można zrobić, żeby zapobiegać problemowi nadużywania alkoholu i czy w ogóle jest to możliwe, szczególnie biorąc pod uwagę kontekst wynikający z rzeczywistości, w której żyje współczesny człowiek.

## KOBIETY NADUŻYWAJĄCE ALKOHOLU

Pracownicy socjalni, którzy wzięli udział w badaniach wypowiedzieli się między innymi o sytuacji życiowej kobiet nadużywających alkoholu, które zgłaszają się z różnych powodów do ośrodków pomocy społecznej. Okazało się, że ich położenie jest zróżnicowane, są też w różnym wieku, jednak mimo tego można wyłonić pewne elementy wspólne, również te związane z powodem nawiązania przez pracowników socjalnych relacji z nimi.

Jedna z badanych osób stwierdziła, że klientki nadużywające alkoholu nie pojawiają się w ośrodku pomocy społecznej samodzielnie, a najczęściej są zgłaszane przez osoby trzecie:

---

<sup>8)</sup> W części analitycznej przyjęto oznaczenie: P.K.R.P.A. (przedstawiciel komisji rozwiązywania problemów alkoholowych).

<sup>9)</sup> W części analitycznej przyjęto oznaczenie: K.S. (kurator sądowy).

<sup>10)</sup> W części analitycznej przyjęto oznaczenie: P.S. (pracownik socjalny).

„Kobiety, które nadużywają alkoholu są zgłaszane przez osoby trzecie. Same nie szukają tej pomocy. W dużej mierze jest to połączone z niepokojącą sytuacją opiekuńczo-wychowawczą, jakimiś zgłoszeniami ze szkół, ewentualnie rodziny, która widzi pewne nieprawidłowości w funkcjonowaniu np. samotnej kobiety, niekoniecznie z dziećmi. Czyli bardziej zgłoszenia zewnętrzne niż żeby ktoś powiedział, że potrzebuje pomocy, nie radzę sobie z uzależnieniem – nie zdarzyło mi się. Do ośrodka zgłaszają się z powodu utraty pracy, potrzeby uzyskania pomocy również materialnej, bardziej świadome przychodzą po pomoc, wsparcie psychologiczne, pokierowanie, gdzie się zgłosić. Problemy klientek ośrodka to najczęściej problemy finansowe, trudności społeczne, podświadomie wiedzą, że są uzależnione i są takie wycofane społecznie. Mają problem z wejściem do urzędu, napotykać na trudności formalne – może nie spowodowane bezpośrednio nadużywaniem alkoholu, ale on na pewno przyczynia się do takiej postawy, poczucia obniżenia własnej wartości, ale też i wizerunkowo. Często mają zaostrome rysy twarzy i widać, że są uzależnione.” (P.S.1).

Kolejną rozmówczyni, analizując położenie życiowej w tej grupie klientek, podkreśliła, że są to osoby znajdujące się w trudnej sytuacji rodzinnej, funkcjonujące na co dzień w środowiskach, w których dochodzi do pomocy lub występuje problem braku pracy i źródeł dochodu. Powiedziała:

„Te kobiety, u których rozpoznano uzależnienie od alkoholu, były między 40. a 50. rokiem życia, bliżej 50. Trudno opisać. Rodziny, z którymi pracuję, są uwikłane w przemoc, lub w podejrzenie zjawiska przemocy. Także utrata pracy i niemożność jej podjęcia jest dla tych kobiet takim problemem” (P.S.2).

Rozmówcy zwracali także uwagę, że kobiety, które nadużywają alkoholu, mają problemy w nawiązywaniu relacji, znajdują się pod presją związaną z koniecznością odnalezienia się we współczesnym świecie i czują się osamotnione. Są to przeważnie osoby w przedziale wiekowym między 30. a 50. rokiem życia:

„[...] problemy w relacjach z innymi ludźmi, trudność w wyrażaniu emocji, dużo lęku w sobie, gdzieś to nadużywanie jest zagłuszaniem tego. Myślę, że osamotnienie, brak bliskich relacji w otoczeniu. Trudności w życiu codziennym związanym z gonitwą i alkohol jako „chwila zapomnienia” (P.S.3).

Kolejny rozmówca w swojej wypowiedzi oświadczył:

„Na początku próbują same poradzić sobie z tym problemem, na poziomie środowiska koleżeńkiego, przyjaciół – próbują to załatwić. Zazwyczaj to się jednak nie udaje i wtedy szukają pomocy bardziej specjalistycznej i przychodzą do ośrodka pomocy społecznej z nadzieją, że tutaj mogą uzyskać pomoc w szerokim zakresie. W większości kobiet są to środowiska, w których nadużywanie alkoholu wywodzi się z domu – nie miały dobrych wzorców i były w podobnym środowisku rodzinnym wychowywane. A lokalne środowisko to jest mieszane, różne. Zdarza się, że jest specyficzne, gdzie większość ludzi zamieszkujących na tym terenie prowadzi podobny styl życia – swoje problemy załatwiają zaczynając od picia alkoholu. Kiedy zaczynają mieć problemy zdrowotne, brakuje im środków na życie, wtedy zwracają się po świadczenia do pomocy społecznej” (P.S.4).

Wypowiedzi badanych potwierdzają, że położenie życiowe kobiet zmagających się z nadużywaniem alkoholu jest zróżnicowane. Za każdym razem dominują w nim jednak różne problemy i trudności mające bezpośredni wpływ na ich codzienną egzystencję. Do pewnego momentu próbują samodzielnie radzić sobie z okolicznościami, w jakich funkcjonują. Nadużywają alkoholu, a jednocześnie zmagają się chociażby z trudną sytuacją rodzinną, przemocą ze strony najbliższych, trudnościami finansowymi, problemami zdrowotnymi i wieloma innymi. Przychodzi jednak taki etap, kiedy nie są już w stanie ukryć faktu, że nadużywają alkoholu, a tym bardziej nie potrafią same przestać tego robić.

## POWODY, DLA KTÓRYCH KOBIECY NADUŻYWAJĄ ALKOHOLU

Przyczyny nadużywania alkoholu wśród kobiet są zróżnicowane. Rozmówcy opowiadali o nich na podstawie własnych doświadczeń zawodowych.

Jedna z rozmówczyń wymieniła następujące problemy przyczyniające się do nadużywania alkoholu wśród kobiet:

„Głównie problemy lokalowe wiążące się z nadużywaniem, różnego rodzaju zadłużenia, pożyczki, postępowania komornicze, ale też z obserwacji widzę, że kobiety te mierzą się z podwyższonym poziomem agresji

do partnerów do rodziny. Miałam starszą klientkę, którą konfrontowali synowie: jesteś uzależniona, pijesz za dużo – i ona pałała do nich taką wściekłością, że w ogóle ktoś śmie jej coś takiego zarzucać. Wydaje mi się, że często i w innych rodzinach kobiety mają taki podwyższony poziom agresji. Często ich osoby najbliższe też mają problem z alkoholem i klientki nie mają w nich wsparcia. Problem alkoholu gdzieś się przejawia i powoduje różne dysfunkcje, sprawia, że wejście w środowisko alkoholowe jest łatwe. Mówię o sytuacjach, gdzie była przemoc i małe zainteresowanie młodą osobą, która wpadła w nieodpowiednie środowisko i o ten alkohol było dużo łatwiej” (P.S.1).

Kolejna rozmówczyni, mówiąc o przyczynach nadużywania alkoholu wśród kobiet, wymieniła problem przemocy w rodzinie. Zauważyła jednocześnie, że mają one „trudność w radzeniu z emocjami, brak wzorca konstruktywnego rozładowywania różnych napięć, łatwość w dostępności do alkoholu i szybkość jego działania, też taki społeczny wzorec: jestem napięta to się wyluzuję”, natomiast po pomoc przychodzą z powodu „pojawienia się trudności finansowych i tym samym niemożliwości zaspokojenia potrzeb rodziny (...)” (P.S.2).

Inny rozmówca zaakcentował problemy w wyrażaniu emocji, zauważalne w tej grupy klientek:

„Głównie są to problemy w relacjach z innymi ludźmi, trudność w wyrażaniu emocji, dużo lęku w sobie, gdzieś to nadużywanie jest zagłuszaniem tego. Myślę, że osamotnienie, brak bliskich relacji w otoczeniu. Trudności w życiu codziennym związanym z gonitwą i alkohol jako «chwila zapomnienia»” (P.S.3).

Podkreślił, że do ośrodka pomocy społecznej trafiają często z powodu przemocy domowej:

„Najczęściej są to osoby, które są zgłoszone w procedurze niebieskiej karty, ale zdarzają się też osoby zgłoszone przez inne osoby z rodziny, osobą najbliższą. Przychodzą, bo np. są wezwane. Nie miałam sytuacji, żeby osoba przyszła dobrowolnie” (P.S.3).

Kolejna rozmówczyni powiedziała:

„Kobiety, które nadużywają alkoholu, często są zgłaszane przez osoby trzecie, same nie szukają tej pomocy. W dużej mierze jest to połączone

z niepokojącą sytuacją wychowawczą, zgłoszeniami ze szkół ewentualnie rodziny, która widzi nieprawidłowości w funkcjonowaniu samotnej kobiety, niekoniecznie z dziećmi, ale tak jak mówię, jest to zależne od sytuacji danej rodziny, która zgłasza. Czyli bardziej zgłoszenia zewnętrzne. Nie zdarzyło mi się, żeby ktoś przyszedł i powiedział: nie radzę sobie z uzależnieniem, potrzebuję pomocy. Powodem przyścia do ośrodka jest np. utrata pracy, trudna sytuacja materialna (ze względu na brak zatrudnienia), bardziej świadome kobiety przychodzą po pomoc, takie wsparcie psychologiczne, pokierowanie, gdzie się zgłosić. Osoba, która wcześniej nie szukała rozwiązań, to może mieć trudności w poruszaniu się w instytucjonalnym obszarze” (P.S.5).

Według tej pracownicy socjalnej do problemów życiowych klientek nadużywających alkoholu zaliczyć należy mieszkaniowe i finansowe, ale także fakt, że często stosują one przemoc wobec najbliższych:

„Głównie problemy lokalowe wiążące się z nadużywaniem, zadłużenia w czynszu (pieniądze wydawane głównie na alkohol), pożyczki, postępowania komornicze, ale też z moich obserwacji widzę, że te kobiety mierzą się z podwyższonym poziomem agresji do partnerów, do rodziny” (P.S.5).

Inna rozmówczyni, odpowiadając na to pytanie, wskazała między innymi niepowodzenia życiowe klientek:

„mają jakieś problemy, szczególnie rodzinne, zawodowe, jakieś niepowodzenia życiowe, różnego rodzaju. Celem ich przyścia jest uzyskanie pomocy, na ogół korzystają z finansowej, ale zdarza się, że też z pomocy psychologa, porad, pomocy specjalistycznej” (P.S.4).

Podobny wydźwięk miała wypowiedź rozmówcy, który zaakcentował z kolei ich bezradność życiową:

„bezradność życiowa, a ich funkcjonowanie społeczne jest ograniczone” (P.S.4).

Analizując przytoczone wypowiedzi, można przywołać często przytaczane powiedzenie, że nic nie dzieje się bez przyczyny. Nadużywanie i uzależnienie od alkoholu są uwarunkowane wieloma czynnikami, co potwierdzają w swoich wypowiedziach badani pracownicy socjalni. Co istotne, ale

też budzące pewien niepokój, klientki z tej grupy zgłaszają się po wsparcie nie z powodu nadmiernego picia alkoholu, które utrudnia im codzienną egzystencję. Jeżeli problem ten zostaje ujawniony w trakcie współpracy, to najczęściej nie przez nie lub też przy okazji jakiegoś innego zdarzenia. One same nie mówią wprost o tym, że piją, zresztą dzieje się tak nie tylko w relacji z pracownikiem socjalnym, ale prawdopodobnie także innych relacji, w których na co dzień uczestniczą.

## STEREOTYPY NA TEMAT KOBIET NADUŻYWAJĄCYCH ALKOHOLU

Większość kobiet nadużywających alkoholu lub od niego uzależnionych podlega stereotypowym ocenom społeczeństwa, a oceny te są najczęściej negatywne. To stereotypowe myślenie o tej grupie klientek pomocy społecznej nie wiąże się oczywiście z żadną analizą ich położenia życiowego. Mało kto zastanawia się nad tym, co tak naprawdę doprowadziło daną osobę do stanu, w którym się znalazła, do momentu, w którym sama już sobie nie daje rady, a na skutek problemów z alkoholem ponosi wyłącznie kolejne straty. Zamiast tego formułowane są jednoznaczne oceny piętnujące je, wykluczające ze społeczeństwa i budujące negatywny wizerunek często na resztę życia. Rozmówcy wypowiedzieli się na ten temat, choć nie wszyscy stwierdzili jednoznacznie, że każda taka kobieta podlega negatywnym stereotypom.

Jeden z rozmówców powiedział:

„Mało się mówi o kobietach pijących i chyba teraz ten problem społeczny wypływa na światło dzienne. Stereotypem jest, że przemoc jest demokratyczna i uzależnienie od alkoholu jest demokratycznym problemem” (P.S.2).

Inny badany, mówiąc o stereotypach dotyczących kobiet zmagających się z problemem uzależnienia od alkoholu, stwierdził:

„Alkohol kojarzony jest z ludźmi biedniejszymi, albo też celebryci” (P.S.3).

Kolejny respondent zauważył, że:

„Kobieta nadużywająca alkoholu jest w naszym społeczeństwie postrzegana bardzo negatywnie (nie tak jak mężczyzna). Taka kobieta w ocenie

ludzi jest mniej wartościowa i mniej wiarygodną osobą jest postrzegana. Na ogół takie kobiety są z góry oceniane, przekreślane to jest, taki czynnik który sprawia, że czują się bardziej spychane na margines społeczny, no i przez to brakuje im odwagi, żeby wejść w to życie społeczne, rozwijać się, wierzyć w siebie” (P.S.4).

Wiele stereotypów funkcjonujących w naszym społeczeństwie dotyczy roli kobiety i mężczyzny we współczesnym świecie. W oparciu o nie formułowana jest również ocena postaw oraz zachowań kobiet i mężczyzn.

Współczesna kobieta nadal musi sprostać silnej presji społecznej, godząc swoje codzienne aktywności w różnych przestrzeniach życiowych. Nie zawsze jednak może liczyć na realne wsparcie w tym względzie. Taka sytuacja wywołuje określone skutki. Jest przede wszystkim źródłem silnego stresu, ale też lęku przed tym, co się stanie, jeżeli nie uda jej się właściwie wywiązać z podjętych przez nią ról. W przypadku alkoholu, obecnego kulturze i życiu społecznym od stuleci, ocena społeczeństwa wydaje się jednoznaczna. Mężczyzna nadużywający alkoholu, inaczej niż kobieta, może liczyć na większą tolerancję ze strony otoczenia, a do pewnego momentu nawet na akceptację tego stanu rzeczy. Przełamanie takiego sposobu postrzegania zagadnienia sięgania po alkohol przez kobiety i mężczyzn będzie miało z pewnością znaczenie w powodzeniu procesu wspierania kobiet zmagających się z problemem nadużywania alkoholu, a w szerszej perspektywie w sposobie, w jaki postrzegają one same siebie i budują poczucie własnej wartości.

## **ROLA PRACOWNIKA SOCJALNEGO W PRACY Z KOBIECAMI NADUŻYWAJĄCYMI ALKOHOLU**

Zasadniczą kwestią dotyczącą pracy socjalnej z kobietami nadużywającymi alkoholu i od niego uzależnionymi są jej cele. Nasuwa się tutaj pytanie: co można osiągnąć w pracy z tą grupą kobiet i w jakim kierunku zmierzają wszelkie działania, które w ramach pracy socjalnej kierują do nich pracownicy socjalni? Jednym z oczywistych celów w pracy z osobami uzależnionymi jest zaprzestanie picia i utrzymanie abstynencji. Uzależnienie jest jednak tak złożoną chorobą, że droga do życia w trzeźwości jest przeważnie się długim i trudnym procesem, w wielu momentach niepewnym, narażonym na niepowodzenia.



Bardziej racjonalne wydaje się zatem wyznaczanie drobnych celów, które przybliżyłyby do takiego stanu, a w każdym razie byłyby początkiem zmiany dokonującej się u osoby uzależnionej.

Rozmówcy opowiadali o celach swojej pracy z kobietami zmagającymi się z problemem nadużywania i uzależnienia od alkoholu.

Jedna z badanych osób powiedziała, że celem jest w tym przypadku:

„zmotywowanie tych kobiet do podjęcia leczenia, pobudzenia chęci do zmiany. Nie zawsze jest to proste i nie zawsze się udaje” (P.S.1).

Na motywowanie wskazał także inny rozmówca, który powiedział:

„Zmotywowanie do pracy nad sobą. Poszukiwania innych sposobów radzenia sobie z trudnościami, które pojawiają się w ich życiu” (P.S.3)

Kolejna badana osoba zwróciła uwagę na ważną kwestię dotyczącą uświadomienia osobie uzależnionej jej problemu:

„Skierowanie myślenia tej kobiety na dostrzeżenie tego problemu, że faktycznie jest uzależniona od alkoholu. A potem dalsze działania, o ile ona to dostrzeże i będzie wyrażała chęć czy wolę współpracy, to dalsze działania typu terapie, jakieś współprace z zespołem a później kolejne kroki specjalistyczne na zewnątrz poza ośrodkiem” (P.S.4).

W wypowiedziach kolejnych badanych przewijał się wątek motywowania klientek do zmiany swojego życia przy włączaniu ich we wszystkie kierowane wobec nich działania.

Jedna z rozmówczyń powiedziała:

„Motywacja do leczenia, wsparcia w tym leczeniu, monitorowanie tego, czy faktycznie sumiennie jest to wykonywane. Jeśli nie to, co jest tego przyczyną i dalsze motywowanie, żeby ta chęć zmiany nie zgasła. Ale myślę też, że w pracy z taką osobą często kieruję się dobrem dzieci, jeśli są, czyli zabezpieczeniem tych dzieci, jeśli nadużywanie alkoholu przez kobiety jest na tyle niebezpieczne” (P.S.1).

Wymieniła jednocześnie formy pomocy, których udziela jako pracownik socjalny:

„Dość często jest to pomoc finansowa, a później zgłaszają się do pracy socjalnej, a jak już do tej pracy, to korzystają z możliwości wsparcia

przy załatwianiu spraw urzędowych, czasami wsparcia przy znalezieniu odpowiedniej placówki do spraw uzależnienia, pomocy w kontaktach z terapeutami, pomocy psychologicznej” (P.S.1).

Kolejny rozmówca wskazał kontrakt socjalny jako narzędzie wykorzystywane w pracy z kobietami uzależnionymi:

„powszechnym narzędziem i często praktykowanym jest zawarcie kontraktu socjalnego. Klienci starają się wywiązywać ponieważ mają jasno określone zadania, cele i wiedzą, że za nim będą mogli z czegoś skorzystać muszą spełnić jakies warunki. To jest dla nich zrozumiałe, korzystają aczkolwiek nie jest to do końca przez nich realizowane, ale w jakiejś części jest” (P.S.4).

Widać zatem, że pracownicy socjalni wdrażają cały wachlarz metod w pracy z kobietami nadużywającymi alkoholu. Wiele z nich wymaga indywidualnych umiejętności i predyspozycji osobowościowych. To z kolei obrazuje, jak trudny jest zawód pracownika socjalnego. Wiedza merytoryczna może okazać się niewystarczająca, kiedy celem podejmowanych oddziaływań jest zdrowienie i życie w trzeźwości. Pracownik socjalny nie działa oczywiście samodzielnie, a skuteczność jego działań wymaga współpracy z wieloma innymi osobami i instytucjami. Przede wszystkim wymaga jednak woli klientek, które wykażą realną motywację do tego, by zmienić swoje dotychczasowe życie.

## PRZESZKODY W PRACY Z KOBIECAMI NADUŻYWAJĄCYMI ALKOHOLU

Osoby badane, z którymi przeprowadzono wywiady, wypowiedziały się również na temat trudności w pracy z kobietami uzależnionymi od alkoholu. Biorąc pod uwagę specyfikę każdego uzależnienia, za oczywisty należy uznać fakt, że takie trudności będą się pojawiały. Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest brak świadomości klientki na temat stanu, w jakim się znajduje. To z kolei powoduje, że nie jest otwarta na jakąkolwiek formę pomocy i w ogóle na współpracę z pracownikiem socjalnym. Jej otwartość może być podyktowana chęcią uzyskania pomocy, po którą zgłosiła się do ośrodka pomocy społecznej, jednak nie zawsze ma ona związek z uzależnieniem i jest wynikiem faktycznej motywacji do życia w trzeźwości.

Badani zwracali uwagę m.in. właśnie na ten brak motywacji u kobiet zmagających się z uzależnieniem od alkoholu.

Jeden z rozmówców powiedział:

„Głównie problem tkwi w motywacji. Brak motywacji do podjęcia leczenia skutkuje brakiem motywacji do jakiegokolwiek zmiany, czy do załatwiania innych spraw urzędowych. Nie ważne, jakimi narzędziami pracujemy: czy kontraktem, czy planem pomocy – trudność jest taka, że panie się często z tego nie wywiązują. Są znajomi i lepiej pójść się napić niż zrealizować działania, które miałyby poprawić sytuację” (P.S.1).

Inny rozmówca zwrócił uwagę na poczucie wstydu, które często towarzyszy kobietom. Wymienił je, mówiąc o trudnościach w swojej pracy na ich rzecz:

„Tak, ale nie inne niż z uzależnionymi mężczyznami. Trudności polegają na utrudnionym kontakcie, bo np. kobieta jest w ciąży, bądź unika później spotkań z pracownikiem OPS czy to ze wstydu, czy to z chęci wyparcia” (P.S.2).

Brak motywacji czy też wypieranie problemu podkreślili kolejni rozmówcy:

„wyparcie tego problemu czy też minimalizowanie nadużywania” (P.S.3).

„Te kobiety są trudne do współpracy, niekonsekwentne w swoich działaniach. W zależności od ich stanów psychicznych i emocjonalnych te spotkania są utrudnione, przekładane [...]. (P.S.4).

Brak dostatecznej motywacji to jedna z głównych przeszkód w pracy z kobietami nadużywającymi alkoholu. Ma on swoje podłoże najczęściej w sposobie funkcjonowania najbliższego środowiska klientki, niejednokrotnie w braku wsparcia z jego strony, ale także zwyczajnie w braku nadziei na poprawę sytuacji. Skoro do tej pory nic mi się w życiu nie udawało, to dlaczego teraz miałyby być inaczej i czy warto podejmować jakieś kroki zmierzające do zmiany? Kobieta uzależniona musi zobaczyć z jednej strony, co i ile w swoim życiu straciła, a z drugiej strony cel, który mogłaby osiągnąć gdyby przestała pić. Nie jest to z pewnością łatwe, ale niektórym się udaje; podtrzymanie tej nadziei na to, że wszystko jest możliwe to pierwszy krok do pożądanego zmiany.

## OKOLICZNOŚCI PRZYCZYNIAJĄCE SIĘ DO ZAPRZESTANIA NADUŻYWANIA ALKOHOLU PRZEZ KOBIETY

Mimo niezwykle trudnego położenia klientek ośrodków pomocy społecznej, które mają problem z nadużywaniem alkoholu lub są od niego uzależnione, niektórym z nich udaje się nie tylko przerwać picie, lecz także trwać w tym postanowieniu. Nie jest to łatwe, tym bardziej, że najprawdopodobniej alkohol spowodował w ich dotychczasowym życiu wielkie szkody. Kiedy uświadamiają sobie, że są chore i same sobie nie poradzą, stają w obliczu konieczności „naprawienia” całego wyrządzonego pod wpływem alkoholu zła i zadośćuczynienia wszystkim, którzy za sprawą ich uzależnienia ucierpieli. Dotyczy to przede wszystkim relacji z bliskimi, sytuacji zawodowej, funkcjonowania w środowisku i oczywiście redukcji szkód zdrowotnych i zadbanie o siebie. Do tej pory alkohol, który dominował w ich życiu, uniemożliwiał im to. Nie liczyły się zarówno ich potrzeby, jak i potrzeby osób znajdujących się w ich otoczeniu. Teraz przyszedł czas rozliczeń, a w przypadku wielu kobiet zbudowania swojego życia „na nowo”.

Rozmówcy opowiadali o tym, co w ich opinii ułatwia kobietom podjęcie decyzji o zaprzestaniu picia oraz jak przeciwdziałać temu zjawisku.

Jeden z rozmówców powiedział:

„Zdarzają się takie przypadki, że kobiety wracają do uzależnienia. Kobiety kończą współpracę z nami i wracają do nałogu. Jeżeli na przykład zostanie odebrane jej dziecko, to po jakimś czasie wraca do nas ze spiętrzonymi problemami życiowymi, na przykład z powodu kolejnej ciąży. I znowu występuje zagrożenie życia i zdrowia. Wracają z powodu uzależnienia, ale też i przerażenia. Jest to taki ciąg alkoholowy, gdzie nie przejmują się sytuacją, a potem wracają, przejrzawszy na oczy” (P.S.1).

Inny badany zwrócił w tym miejscu uwagę na relacje z pracownikiem socjalnym i ich znaczenie dla klientek:

„Zdarza się, że po leczeniu, terapii kobiety wracają do nas jako potencjalne klientki. Czasami wracają do pracownika, bo okazał się jedyną osobą, od której doznała pomocy. Klientki wracają, bo pojawiła się jakaś nowa trudność w ich życiu, no i mając dobre doświadczenia we współpracy – po prostu. Zjawiają się ponownie po pomoc” (P.S.2).

Na podobny aspekt zwróciła uwagę inna badana osoba:

„Zdarza się, że kobiety, które uzyskały pomoc, po pewnym czasie wracają do ośrodka jako potencjalne klientki. Dzieje się tak, gdy próby podjęte w kierunku wyjścia z alkoholizmu nie przyniosły w takim przypadku zamierzonych oczekiwań i z tego powodu najczęściej tak się dzieje” (P.S.4).

Kolejny rozmówca zauważył, że pozytywny wpływ na klientki ma postawa pracowników socjalnych, którzy oferują konkretną pomoc polegającą m.in. na:

„umówieniu czy zapisaniu na wizytę do terapeuty, pomocy w poszukiwaniu dla klienta odpowiedniej placówki czy ośrodka, gdzie mógłby podjąć czy terapię, czy leczenie, ośrodki, gdzie mógłby się doskonalić, doskonalic zawodowo, rozwijać umiejętności” (P.S.4).

Wiele osób, u których zostało zdiagnozowane uzależnienie od alkoholu, powraca do nałogu nawet po dłuższym okresie abstynencji. Wynika to ze specyfiki tej okrutnej choroby oraz z faktu, że trudno jest udźwignąć wszystkie problemy, które ujawniły się z chwilą odstawienia alkoholu. Poczucie wsparcia może jednak okazać się kluczowe w podjęciu decyzji o zaprzestaniu picia oraz walce o swoje zdrowie i życie. Ukazanie bilansu zysków i strat, propozycja konkretnych drobnych kroków i wreszcie zapewnienie o gotowości do dalszego wspierania w zachowaniu abstynencji są niezwykle ważne dla uzależnionych kobiet. Działania te pokazują również, jak istotną rolę może odegrać pracownik socjalny w procesie zdrowienia tej grupy klientek.

## PRZECIWDZIAŁANIE ROZWOJOWI UZALEŻNIENIA

Kwestia przeciwdziałania rozwojowi uzależnienia od alkoholu przywodzi na myśl propozycje konkretnych rozwiązań oraz refleksje związane z obecnością alkoholu w życiu człowieka. Wdrażanie różnych działań prewencyjnych z pewnością nie zniweluje całkowicie uzależnienia od alkoholu, ale zwiększy świadomość społeczną na temat skutków tej choroby.

Badani w swoich wypowiedziach wymieniali różne inicjatywy związane z przeciwdziałaniem problemowi uzależnienia od alkoholu wśród kobiet.

Jeden z nich powiedział:

„Myślę, że unikanie alkoholu w domu, żeby tego alkoholu nie było, nie był łatwo dostępny. Myślę, że też unikanie sytuacji stresujących, które mogłyby wywoływać taką chęć napicia się. Z działań zewnętrznych taki monitoring, żeby cały czas czuwać nad tym, no i też rozmawiać z rodziną. Żeby nie spożywać alkoholu przy osobie, która mierzy się z tym problemem, nie przynosić go do domu” (P.S.1).

Inny rozmówca zwrócił uwagę na edukowanie już od najmłodszych lat życia:

„Edukacją już od szkoły podstawowej. Po pierwsze: konstruktywne formy spędzania czasu wolnego, umiejętności rozładowywania emocji, złości. Regulowania tego w jakiś inny sposób. No i później profilaktyką” (P.S.2).

O szerzeniu świadomości społecznej na temat negatywnego działania alkoholu powiedziała także kolejna rozmówczyni:

„Są różne kampanie reklamowe, informacja o szkodliwości alkoholu. Pokazywanie, jakie są koszty, straty i zdrowotne, i w kontekście społecznym” (P.S.3).

Dodała jednocześnie, że:

„Musi ponieść dodatkowe koszty, żeby zauważyła, że to jest u niej problem. Ponownie próbuje podjąć tę walkę, gdy coś w jej życiu zaczyna się dziać, nieraz jest kryzys w życiu rodzinnym, kryzys zawodowy, trudności opiekuńczo-wychowawcze z dziećmi” (P.S.3).

Podobny wydźwięk miała także wypowiedź innej osoby badanej:

„Też edukacja, profilaktyka w tym kierunku, kampanie, uświadamiać, że ludzie nadużywający alkoholu mają takie same szanse na dobre życie i na osiągnięcie swoich celów życiowych jak każdy inny człowiek. Trzeba tylko im pokazać kierunek, w jaki sposób mogą się poczuć tacy jak inni i że jednak mogą coś w życiu osiągnąć” (P.S.4).

Całkowite wyeliminowanie problemu nadużywania i uzależnienia od alkoholu wśród kobiet jest niemożliwe. Alkoholizm jest chorobą, która jest zawsze i która dotyka obu płci, niezależnie od wieku i statusu spo-

łecznego. Tego nie da się zmienić. Można jednak każdego dnia uświadamiać społeczeństwo na temat negatywnych skutków sięgania po alkohol. Można i należy to czynić w środowisku lokalnym, w konkretnym domu, w rozmowach z konkretnymi ludźmi. Można przywoływać konkretne przykłady ukazujące rozmiar nieszczęść i ludzkich tragedii spowodowanych przez alkohol. Właśnie one mogą przyczynić się do refleksji na temat uzależnienia od alkoholu, jego skutków, ale też własnego postępowania i postawy wobec alkoholu.

## PODSUMOWANIE

Uzależnienie od alkoholu wśród kobiet jest problemem społecznym, o którym obecnie coraz częściej się mówi i coraz częściej się go podnosi. Warto to podkreślić, ponieważ jeszcze do niedawna problem ten analizowano głównie w odniesieniu do mężczyzn, a obecnie w wielu środowiskach nadal pozostaje on tematem tabu. Kobiety nadużywające alkoholu często robią to w ukryciu, nie szukają pomocy, nie zwierzają się na ten temat nikomu.

Przyczyny nadużywania alkoholu wśród kobiet są oczywiście zróżnicowane i za każdym razem wymagają indywidualnej diagnozy potrzebnej w celu określenia ich sytuacji życiowej, możliwości pomocy i perspektyw związanych z ewentualną zmianą.

Mimo różnych uwarunkowań związanych z rozwojem uzależnienia od alkoholu wśród kobiet, można wskazać pewne powtarzające się elementy, świadczące o tym, że jest to choroba, która charakteryzuje się konkretnymi objawami, niezależnie od płci. Sytuacja kobiet jest jednak w tym przypadku szczególna. Wynika to z faktu, że społeczeństwo postrzega je jednoznacznie negatywnie oraz w pewnym sensie „odrzuca” i wyklucza. Kobieta pijąca alkohol, inaczej niż mężczyzna, nie może liczyć na pobłażanie, czy zrozumienie. Finalnie pozostaje odrzucona przez większość społeczeństwa, od środowiska rodzinnego poczynając. Jest odrzucona wtedy, kiedy swoim funkcjonowaniem przestaje się wpisywać w istniejące schematy dotyczące kierowanych wobec niej oczekiwań, przypisanych jej ról społecznych i wizerunku kobiety funkcjonującego w społeczeństwie. Jeżeli z powodu nadużywania alkoholu nie jest w stanie wypełniać swoich ról, świat nie tylko przestaje ją rozumieć, ale jej po prostu nie akceptuje. Potencjalna pomoc w wielu przypadkach wiąże się z ocenianiem i napiętnowaniem jej zachowania. Niezaprzeczalnie zatem jej sytuacja życiowa jest bardzo trudna i na-

wet jeżeli ona sama chciałaby to zmienić, musi liczyć się właśnie z takim przekazem społecznym na swój temat.

Pracownicy socjalni, którzy wzięli udział w przeprowadzonych badaniach wymieniali różne problemy dostrzegane przez nich wśród kobiet zmagających się z problemem nadużywania i uzależnienia od alkoholu. Wskazywali na trudności w ich położeniu oraz we współpracy z nimi wynikające między innymi z braku motywacji do zmiany trybu życia. Jednocześnie jednak ukazywali konkretne okoliczności powodujące, że kobiety podejmują kroki w kierunku życia w trzeźwości oraz działania profilaktyczne mające zapobiegać rozwojowi uzależnienia.

Ich wypowiedzi świadczą o tym, że niezależnie od tego, jak trudne wydaje się położenie konkretnego człowieka, nigdy nie można rezygnować z pomocy jemu i z wiary w to, że może się on jeszcze zmienić.

Praca socjalna z osobami uzależnionymi jest zadaniem trudnym, jest swego rodzaju wyzwaniem, którego realizacja wymaga wiedzy i właśnie tej wiary, bo w przeciwnym razie nie miałyby w ogóle sensu. Wspieranie kobiet nadużywających i uzależnionych od alkoholu jest trudne, podobnie jak proces ich zdrowienia, który „trwa całe życie, ale jest mierzony chwilami” (Wilson, DuFrene, 2020, s. 208).

Na pewno każdej z nich łatwiej będzie zmierzać w kierunku trzeźwości, kiedy usłyszysz, że „w każdej chwili nasze serca i myśli będą z tobą. Uważaj na siebie i szczęśliwej drogi” (Wilson, DuFrene, 2020, s. 208).

## BIBLIOGRAFIA

- Ackerman, R.J. (2020). *Wyrosnąć z DDA. Wsparcie dla dorosłych córek alkoholików*. Łódź: Feeria.
- Boryczko, M., Dunajska, A., Marek, S. (2020). *Praca socjalna w środowisku lokalnym*. Warszawa: Difin.
- Chmielewska, A., Czarkowska, M. (2023). *Interdyscyplinarne działania wybranych służb społecznych w pracy z kobietami nadużywającymi alkoholu*. Warszawa: Difin.
- Jak i ile pijemy? WHO bije na alarm*, <https://stopuzaleznieniom.pl/fakty-o-alkoholu/statystyki-spozycia-alkoholu/> (dostęp: 6.03.2023).
- Jędrzejko, M., Dudziak, U. (2014). *Posłowie. Praca socjalna – wielopłaszczyznowe wyzwania*. W: K.M. Wasilewska-Ostrowska, *Praca socjalna z osobą uzależnioną i jej rodziną* (s. 329–335). Warszawa: Difin.
- Kowalewski, I. (2016). *Zespół uzależnienia od alkoholu wśród dorosłych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Mały Słownik Języka Polskiego* (1999). Warszawa: PWN.



- Margasiński, A. (2010). *Rodzina alkoholowa z uzależnionym w leczeniu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Skotnicka, J. (2018). Ekspozycja na doświadczenia traumatyczne wśród osób uzależnionych od alkoholu. *Psychiatria Polska*, 52(3), 487–497.
- Uliasz, B., Białożył, K. (2014). Rola i zadania pracownika socjalnego w pracy z osobami uzależnionymi od alkoholu. W: K. Białożył, B. Uliasz, M. Soliński, *Problemy i kwestie społeczne* (s. 73–84). Kraków: Wydawnictwo Scryptum.
- Uzależnienie od alkoholu kobiet. Statystyki na świecie*, <https://leczeniealkoholizmu.com/czytelnia/kobieta-uzalezniona-alkoholu-statystyki-powody-picia/> (dostęp: 6.03.2023).
- Wilson, K.G., DuFrene, T. (2020). *Życie bez nałogu. Uwolnij się od uzależnienia wykorzystując techniki ACT*. Sopot: GWP.
- Zaworska-Nikoniuł, D. (2020). *Kobiety uzależnione od alkoholu w gąszczu ról i oczekiwań społecznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

### Akty prawne

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2021, poz. 2268).

## CHALLENGES OF SOCIAL WORK TOWARDS WOMEN ABUSING ALCOHOL. REFLECTIONS AND OBSERVATIONS BASED ON SELECTED RESULTS OF OWN RESEARCH

### ABSTRACT

The article describes the problem of alcohol abuse and alcohol addiction among women. The reflections and observations contained therein are based on the results of own research conducted as part of a research project: “Interdisciplinary activities of selected social services with women abusing alcohol”. As part of the research, interviews were conducted with social workers who meet this group of clients in their daily work. Their statements allow us to understand the difficult situation of an addicted woman, raise awareness about her problems and show the circumstances that are the beginning of a difficult addiction battle.

Of course, the social worker works only with a specific group of women struggling with the problem of alcohol abuse and addiction. Many of them are unknown to the environment, and they themselves do not ask for any help. This has to do with the way society perceives women abusing alcohol.

**KEYWORDS:** woman, alcohol, alcohol abuse, alcohol addiction, social work, support, co-dependence, prevention